HERMENEUTICA PERFORMANȚEI ÎN MODELUL CULTURAL NOICASIAN

Vera Panfil, drd.

Institutul de Istorie USM

THE HERMENEUTICS OF PERFORMANCE IN THE NOICAS CULTURAL MODEL

Summary

In this article the issue is one focused on the hermeneutics of performance in the Noscean cultural model. The author tries to demonstrate how changes in the process of knowledge facilitate the elucidation of aspects that support the contemporaneity of Constatin Noica's cultural model. In this regard, the contribution of performance to the cultural model is investigated.

Key-words: philosophy, hermeneutics, language-thinking, cultural exception , cutural model.

Recursul la hermeneutică în cercetarea enunțată reprezintă o înțelegere a schimbărilor din procesulcunoașterii provocată de deschiderile de noi orizonturi din secoluli XXI. În acest sens accentul în cunoașterea problematicii s-a axat pe moștenirea reprezentanților hermeneuticii occidentale și deloc întâmplătoare, deoarece într-o anumită ordine de idei evidențiază afinitatea dintre hermeneutică ca valoare a filosofiei și modelul cultural noicasian. Studiul hermeneuticii lui *Fredrich Schleiermacher* este *prima hermeneutică* de inspirație kantiană. Referitor la această problemă Nicoae Râmbu traduce Hermeneutica lui F. Schleiermacher și definește acest concept în maniera filosofului german (Studiu întroductiv) ca o artă a înțelegerii sau ca discursul rostit/scris, având conținut de *subiectivitate* ca decupaj sintactic preexistent din ansamblul unei limbi utilizate, numită teoria *interpretării gramaticale* și conținut de *obiectivitate* ca transpunere a unui spirit viu al realității numită teoria *interpretării psihologice* sau personale. Astfel, reese

că aceste două laturi hermeneutice demarcă un singur scop final: de descifrare a stilului unui autor, de ordine în interpretare pentru a face posibilă înțelegerea unui text sau discurs în întregime prin intermediul a două mijloace (numite și reguli): limbii și individului. În susținearea acestei concepții se desemnează două postulate ale hermeneuticii: (1) fiind transcendentală cu condiții de interpretare *a priori* și (2) cu un anumitgraddeaproximațieșiavândunraportinversatîncarehermeneutica gramaticală este în subordinea limbajului, iar în hermeneutica psihologică limbajul este în subordinea autorului [1]. Douăzeci și trei de teze esențiale ce urmează în abordarea lui F. Schleiermacher vor susține interpretarea conceptului de model al lui C. Noica.

NB! Toate combinările principiilor câte două și evidențierea unor termeni cu caractere cursive ne aparțin.

Primul: hermeneutica generală ca artă a interpretării există doar în hermeneutici speciale și nu poate fi încă un concept determinat științific, fiind *intermediar* între gândul extrimat al cuiva și iscusința de a-l transmite corect altcuiva.

Doi-trei: dificultatea de determinare a locului *hermeneuticii generale* este condiționată de doi factori raportați reciproc: discursul rostit este doar exteriorizarea procesului de gândire, deaceea arta de a reflecta (hermeneutica) ambele procese este o *disciplină filosofică*.

Patru-cinci: corelația dintre discurs și hermeneutică este un *raport dublu* între „totalitatea limbii" și „totalitatea gândirii" de înțelegere a textului decupat din *limbă* și de înțelegere a *subiectului* ce gândește.

Dezvoltând subiectul *Constantin Noica* susține teza „raportului dublu" dintre limbă-gândire și corelația dintre ele în aprecierea culturii umaniste, atunci când universalul este întruchipat într-o limbă argumentată prin faptul că cugetarea (gândirea) filosofică utilizează pentru exprimare nu un cod anumit sau limbaj, ci limba concretă de exprimare în termeni cu conținut de chintesență „deosebită". În acest scop C. Noica, ca un hermeneut adevărat, interpretează capodopera limbii române

în întemeierea filosofică românească prin „cuvintele-cheie”: „întru”, „sinea” și „rostirea”, însă conchide pesimist: „Ce e de făcut, la drept vorbind, cu aceste cuvinte, nu știm: un Eminescu al filosofiei românești n-a apărut încă. Dar atâta vreme cât se vorbesc limbile popoarelor și nu a mașinilor, suntem datori să credem că s-ar putea ivi unul” [2]. Creativitatea inedită a lui C. Noica întruchipează noțiunea de model cultural ca o formă a sistemului de valori în morfologia culturii, fiiind unică pentru toate culturile, argumentată de faptul că e „morfologia ipostazelor spiritului” – morfologia gramaticală reprezentată de elementele ei (subsatantiv/ adjectiv, verb/adverb), care reprezintă etapele culturii universale.

Șase-șapte: ambele momente de interpretare (gramaticală și psihologică) sunt *identice* în manifestare fără grad de inferioritate sau superioritate.

Opt-nouă: Sensul interpretării ca artă realizat în două moduri (gramatical și psihologic) trebuie tratate la fel de profund.

În acest sens reliefăm contribuția lui C. Noica în arta hermeneuticii de interpretare, îndeosebi accentuând rolul gramaticienilor în „dezbaterea” raportului între regulă și exceptie în cadrul culturii, prin ce se și manifestă natura omului în cultură de a completa („prescrie în plus”) legile cu anumite reguli și norme de comportament, denumindu-le „excepții” („cinci feluri”) față de regulă prin prisma tipurilor de culturi. Aici intervine rolul gramaticienilor de transmitere și interpretare lingvistică a *excepțiilor* în cultură în raportul de confirmare a *regulii*: „Gramaticienii sunt poate cei dintâi care să fi vorbit despre reguli morfologice sau de sintaxă ce lasă loc unor excepții neîncadrabile, pentru ei, în ordinea prin care îmblânziseră limbile. ... gramaticienii, care nu solidarizează excepția cu regula și judecă aici doar statistic, asimilând regula cu simpla frecvență a cazurilor întocmai vorbei cunoscute a lui Hegel, cum că un concept adevărat se confirmă prin tot ce îl dezminte; atât de departe de „expedientul” de la început a ajuns gândul gramaticienilor despre excepțiile ce confirmă regula” [3]. În așa mod se confirmă identitatea de interpretare gramaticală și psihologică în aspectul F. Schleiermacher

prin care subiectul-omul exprimă produsul generalizat al naturii, invocând dezvoltarea spirituală prin respectarea regulilor-normelor „spre a fi om”, dar și prin inventică și creativetatea de devieri-abateri, pe care o permit principiile de bază.

Zece-unsprezece: arta hermeneutică are la bază doi factori – *iscusința lingvistică* și *iscusința* omului ca *individ* pentru interpretarea discursurilor *de valoare*.

Nu mai puțin interes prezintă opinia lui C. Noica privind hermeneutica valorilor în raportul culturilor: UNU, fiind concomitent multiplu prin distribuirea sintetică a elementelor valorificate, deschidere („expansiune”) în procesul de cunoaștere atăt în gândire, cât și în plan social, istoric și geografic. Acest proces se configurează în unitatea sintetică prin distribuire fără împărțire, lăsând valorile „cele mari” (adevăr, bine, frumos) autonome și oferite altor culturi doar de cultura europeană, spre deosebire de cultura greacă or, altele anterioare: „... și numai cea europeană le-a gândit ca atare, le-a văzut varietatea și le-a oferit, spre deosebire de greci, tuturor semințiilor pământului, îndreptându-ne să spunem că și-a trecut structura ei într-un sistem de valori, respectiv într-un model care să fie singurul de până acum exemplar Când trece deci în „structură”, schema Unului multiplu, devenită unități multiple ce se diversifică și distribuie, păstrându-se, își găsește în valoare o perfectă ilustrare. Dacă valoarea nu exprimă unica modalitate a Unului multiplu, rămâne adevărat că *pentru cultură*, înțeleasă ca sistem de valori, acestea din urmă sunt cele care dau măsura și organizarea în model a schemei pe care o punea în joc, trecând-o în unități sintetice, cultura europeană. ... iar cultura înseamnă *trecerea în valoare a ceea ce poate fi în stare de natură un simplu bun”* [4]. În această ordine de idei, C. Noica atenționează să se deosebească bunurile de valori fără confundare, deoarece anume individual prin iscusința lui lingvistică de transmitere și interpretare distinge poziția lui culturală doar în procesul de transformare a bunului în valori.

Doisprezece-treisprezece: metoda interpretării are doar *două diversificări* (gramaticală și psihologică) aplicate pentru toate procesele, însă *deosebite* în intensitate.

Paisprezece-cincisprezece: arta hermeneuticii este determinată de *principiul exactității* atât pentru discursul scris sau citit, in scopul *evitării* înțelegerii *greșite*.

Șaisprezece-șaptesprezece: Arta interpretării are un singur scop: corectitudinea de redare, însă un aspect dublu de periculos în cazul neînțelegerii: calitativ și cantitativ.

Optsprezece-nouăsprezece: Arta interpretării (hermeneutica) are un rezultat *pozitiv* doar în poziționarea subiectivă și obiectivă „*la același nivel cu autorul*".

Douăzeci-douăzeci și unu: Arta interpretării concepe o integritate dintre *limba autorului*, *specificul epocii* relatate și stăpânirea iscusită a *mijloacelor lexicale* de către interpretator.

Douăzeci și doi-douăzeci și trei: Rezultatul hermeneutic reușit depinde de reflectarea exactă a detaliilor în corelație nemijlocită cu integritatea textului [5].

Astfel, specificul epocii relatat în limba interpretului ipostazelor culturii de C. Noica se distinge într-o anumită formă de temporalitate, însă cu marea precauție de a nu cădea în determinism temporar, deoarece timpul „kairicitatea" își are manifestarea în cultură prin creație, numind-o „termodinamica spiritului" – principiul de caracteristică (ipostaza) culturii europene în istoria universală.

Evident principiile hermeneutici invocate anterior sunt explicate minuțios de F. Schleiermacher în hermeneutica literară și teologică a Noului Testament: a) raportul dintre general și special; b) cunoașterea perfecta a limbii (în ideal, să fie maternă); c) conformarea limbii epocii date cu cea a izvorului interpretat; d) importanța particularităților limbii naționale (sunt mai sărace și mai bogate) în însușirea unei limbi străine; e) respectarea bazei conceptuale, a termenilor generali, dicționarului și gramaticii limbii date. „Interpretarea gramaticală" (partea întâi) surprinde prin relatarea primului canon, prin care se relevă esența hermeneuticii: „tot ceea ce necesită o determinare mai precisă

într-un discurs dat poate dobândi o astfel de determinare doar plecând de la arealul lingvistic comun autorului și publicului său originar" [6]. Aceste principii, numite de F. Schleiermacher laturi ale gramaticii sunt „canvaua" pe care C. Noica „brodează" hermeneutica „morfologiei culturii". Termenul gramatical de „morfologie" în edificarea culturii este invocat de Rene Descartes, Thomas Morus, Osvald Spengler, Arnold Jozef Toynbee, Adrian Marino, interpretând culturile ca organisme vii aidoma naturii, însă C. Noica în arta lui iscusită de interpretare concepe întruchiparea culturilor sub alte forme și reguli decât legitățile naturii, reflectată în ansamblul caracteristicilor specifice ale individului/societății sau influența culturilor una asupra alteia „cum vrea tot Spengler". Și C. Noica, cunoscător inedit al melodiei catifelate a limbii române, dar și a limbilor corifeilor filosofi invocați anterior, accesează în original opera, ceea ce și cere sever de la savanți și discipoli în cercetare: mergeți la limba izvorului (noi zicem „că apa acolo e mai limpede, netulburată" de concepte noi după Schleiermacher) aduce morfologia pe tărâmul culturii române prin „Blaga al nostru" și „arhipelagurile lui Mircea Eliade", săpând „mai adânc": „… morfologia se poate extinde și asupra inconștientului, respectiv cu un sens ontologic asupra sacrului, toate acestea sunt aspecte pe care oricând ideea nouă de „morfologie" le poate oferi unei analize, să spunem fenomenologice, adică în esență. Acum însă interesează, în existența istorică, morfologia culturilor propusă de filosofiile invocate, iar ea vine să încerce a pune în ordine vârtejul istoriei" [7]. C. Noica tălmăcește simbolismul lui L. Blaga a „spațiului mioritic" altfel decât al lui O. Spengler (spațiul interpretat ca o categorie superioară a morfologiei), ca pe o categorie esențială a specificului românesc, astfel știința formelor în categoria spațialității se deroghează de la „lege" la „întruchipare", reducând insuficiența spațiului (ca „unitate statică") și a formei culturilor ca independente una de alta în contextul și realitatea istorică la O. Spengler și J. Goethe. Specificația interpretării morfologiei lui C. Noica are o nouă abordare: pluralitatea morfologiei culturii o înlocuiește cu alta nouă, mai subtilă, o „altă" morfologie „singulară" în filosofia culturii fundamentată în sintaxa gramaticii, a „părților de cuvânt", categoriilor gramaticale

(substantiv, adjectiv, verb, adverb, pronume, prepoziție, conjuncție), care sunt ipostazele gândului, „așezările” gândirii. În susținerea acestei concepții, regăsită în hermeneutica lui F. Schleiermacher, desemnăm concluzia formulată în 1805, pană la C. Noica: „Pentru că arta discursului și arta înțelegerii (respective) se oglindesc reciproc, însă discursul rostit nu este decât latura exterioară a gândirii; hermeneutica este astfel în strânsă legătură cu arta de a gândi și este astfel [o disciplină] filosofică” [8]. Dacă analizăm poziția lui C. Noica, că fiecare formă gramaticală, exprimând un gând, în orice limbă, nu contează că-i substantiv/adjectiv sau verb/ adverb (exemplul: „cal”/„bizon” sau „a sufleca”/„a iubi”) reflectă esența epocii date în întregime: „Vom găsi astfel, în cultura europeană: un ceas când primează substantivul, în speță Evul Mediu; un altul al adjectivului, Renașterea, un ceas când primează adverbul (felul în care este redat ceva), anume ceasul Reformei, al Contrareformei și cel al secolului clasic francez; un ceas al pronumelui ca „eu”; unul al conjuncției, adică al relațiilor, al legăturilor exterioare („și”, „sau”, „dacă”, „atunci”)...” [9].

Dezvoltând subiectul definirii hermeneuticii evidențiem multiplele-i sensuri în opinia lui *Nicolae Râmbu*. Este vorba de interpretare, exegeză, claritate, explicare, care nu arareori reprezintă doar sinonime. Astfel autorul definește hermeneutica nu ca o simplă înterpretare a unui text „ci reflecția teoretică asupra activității de interpretare a textelor” [10] și relevă acest concept în cercetarea mai multor autori: la F. Șchleiermacher hermeneutica este arta de instruire a regulilor clare pentru înțelegerea textelor, pe când în filosofia antică se rezumă la o reflecție logică. Hermeneutica ca teorie a înțelegerii se reprezintă ca teorie generală a limbajului. În acest sens hermeneutica reflectă un sens mai îngust al interpretării, adică se aplică doar pentru textele cu sens ascuns ca să fie înțeles de cititor. În acest context, *obiectul hermeneuticii* este cercetarea interpretării, iar *domeniul hermeneuticii* este procesul de înțelegere fundamentală a unui fenomen. Deci, știința hermeneutică este universală, interpretând problemele teologice, juridice etc. Viziunea filosofiei germane modifică sensul hermeneuticii ca bază a științelor filosofice, nu numai teologice. După cum am menționat anterior, meritul

lui F. Schleiermacher constă în reflectatarea hermeneuticii ca teorie generală, apoi se diversifică în viziunea lui *Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Jacques Derrida* etc. N. Râmbu invocă rolul hermeneuticii în cultura europeană pentru deschiderea și aprecierea altui sistem de valori, urmată în concluzia: „Dacă fiecare cultură este centrată în sine, cum poate conștiința interpretării, care aparține unei culturi, să iasă din sine, să devină ex-centrică în sensul acordat de Max Sheler acestui cuvânt? Mai simplu spus, cum să apreciezi drept valoare, ceea ce pentru tine nu prețuiește nimic, deși pentru ceilalți este un obiect sacrosanct. … Numai valorile nu pot fi explicate, ci doar *trăite*, *interpretate*, *înțelese*" [11]. Conținutul prelegerilor de hermeneutică ale acestui autor se relevă minuțios în baza concepțiilor Sf-lui Augustin, H-G. Gadamer etc. cu diversificarea specifică de hermeneutică: de text și retorică, a filosofiei practice, a fenomenologiei și clasificarea interpretărilor (alegorică, tipologică, gramaticală, pedagogică, semiotică, rațională, afectivă, istorică, teologică, psihologică, gramaticală) exprimată prin adevăr, logică, cerc de comprehensiune, valori și probleme hermeneutice.

Desigur că, în geneza hermeneutică elaborată de *Wilhelm Dilthey* prin expunerea euristică s-a dezvoltat în Grecia Antică: *Aristotel* întroduce retorica de descompunere a produsului literar în părțile componente, figuri de stil, ritm, metaforă, elementele efectului de vorbire (entimă, sentință, ironie, teză, antiteză), de definire a scopului poeziei, formei interne și externe, a elementelor acțiunii (*primul pas*). Urmează filologia *alexandrină*, care produce regulile: se deschid biblioteci, cataloage ale tezaurului literar, se naște filologia ca artă a recenzării de texte bazată pe înțelegerea limbii, ca critică, explicație și evaluare (Homer, Aristarh, Hipparch, Hesoid); se stabilește un canon de folosire a limbajului, concordanța interioară și valoarea estetică (Herodot, care aplică un canon de reguli estetice și etice); reprezentantul *școlii stoice* Grates din Mallos întroduce principiul alegoric. Școala de teologie alexandrină remarcă contradicția dintre *Noul* și *Vechiul Testament*: grecii, spre deosebire de evrei, folosesc explicația alegorică în *Vechiul Testament*. *Tertulian* luptă cu evreii pentru delimitarea alegoriei, întroduce reguli pentru

arta interpretării; *Theodorus* respinge titlurile psalmilor; *Philon* distinge în text un sens real și un sens spiritual. Astfel se trece de la arta interpretării la *hermeneutică* (în l. grecă „hermeneutike/techne este „arta" explicării, iar *Hermes* – mijlocitorul dintre zei și oameni); *Origen* fondează teoria hermeneutică coerentă în cartea a treia *Doctrina christiană.*

În Renaștere studiul hermeneutic evoluează: „Interpretarea era... anume ca transpunerea într-o viață spirituală străină, mijlocită prin studiu gramatical, obiectiv și istoric. ...trebuia să fie într-un mod nou creatoare și constructivă. Dar formarea definitivă a hermeneuticii o datorăm interpretării biblice. Prima și poate cea mai importantă și profundă scriere de acest fel a fost *Clavis a lui Flacius*" [12]. Această operă, scrisă în 1567 relevă inteligibilitatea Bibliei or, chintesența regulilor de interpretare prin intermediul postulatelor, respectarea regulilor, procedeelor euristice se distinge înțelegerea general-valabilă și conceptul tot unitar. W. Dilthey perindă istoriografia hermeneuticii prin exemplul lui *Semler și Mihaelis*, care acceptă o nouă concepție istorică unitară: limbă, istorie, drept; a lui Baur Chistian, care distruge unitatea Noului Testament, reducând interpretarea la două probleme: (1) pe baza limbajului folosit și (2) pe baza împrejurărilor istorice. Cronologic W. Dilthey distinge aportul lui F. Schleiermacher în dezvoltarea hermeneuticii: „Lecturând-o, Schleiermacher și-a dezvoltat propria sa hermeneutică. Hermeneutica s-a putut forma doar în mintea acelui om, în care se îmbina virtuozitatea interpretării filologice cu o adevărată capacitate filosofică. Un astfel de om era Schleiermacher. Posibilitatea unei interpretări general-valorice poate fi dedusă în natura comprehensiunii. În felul acesta individualitatea exegetului și a autorului său nu stau față în față ca două fapte incomprehensibile, ambele s-au format pe baza naturii general-umane, iar prin aceasta a fost înlesnit și acordul de comunicare dintre oameni prin discurs și înțelegere. Aici expresiile formale ale lui Schleiermacher pot fi mai larg explicitate psihologic" [13]. W. Dilthey explorează exegeza gramaticală prin „legătura superioară a întregului" text și exegeza psihologică, care transpune creația internă și externă a operei până la înțelegerea ei în spiritul propriu-zis

și în dezvoltarea autorului:

„(propoziția 1.) - *Numim comprehensiune procedeul în care prin expresii senzoriale ale vieții sufletești, acesta ajunge la cunoaștere";*

„(propoziția 2.) - *Oricât de diferite ar putea fi extiriorizările sensorial-perceptibile ale vieții sufletești, totuși comprehensiunea ei în condițiile date ale acestei modalități a cunoașterii trebuie să aibă cracteristici comune"*;

„(propoziția 3.) - *Înțelegerea conform regulilor a exteriorizărilor de viață fixate scriptic, o numim exegeză, interpretare";*

„(propoziția 4.) - *Arta interpretului general este fixată în reguli, așa cum sunt conținute ele în metoda sa sau cum a adus-o pe aceasta la* conștiința *de sine"*;

„(propoziția 5.) – *Comprehensiunea luată în sfera ei largă actuală este procesul de bază pentru toate operațiunile ulterioare ale științelor spiritului*";

„(propoziția 6.) – *Analiza ei teoretico-gnoseologică, logică și metodologică este una din sarcinile de bază pentru fondarea științelor spiritului*" [14].

Urmând procesul cronologic al genezei hermeneuticii distingem *Criza științelor europene și fenomenologia transcendentală de Edmund Husserl* care e decisivă. Or, prin întemeierea autonomiei umanității europene E. Husserl, contrar concepției lui C. Noica, se produce odată cu noua concepție asupra ideii de filosofie elaborată în timpul Renașterii. După E. Husserl rolul științei europene în configurarea ideii de știință, începând cu epoca Renașterii, considerând că până în această perioadă știința era modul de existență „filosofic", orientată spre modelul umanității antice cu problemele de adordare europeană spre autonomia teoretică a științei, spre cea practică în baza rațiunii libere și filosofiei universale: „O cunoaștere universală cu privire la lume și om; cunoașterea rațiunii în lume, cu teologia ei proprie și principiul suprem: pe Dumnezeu. …

Potrivit acestui model antic ce s-a impus mai întâi la nivelul unor cazuri individuale și în cercuri mai restrânse, trebuia să apară din nou o filosofie teoretică ce să nu fie pur și simplu preluată în maniera unui traditionalism orb, ci care să ia naștere și să se dezvolte dimpotrivă, doar pe calea cercetării proprii și a criticii aferente ei" [15].

În filosofia românească contemporană problemele hermeneutice sunt dezvăluite în maniera *H-G. Gadamer de A. Noveanu* (*Arta interpretării. Dialogurile hermeneutice ale lui H-G. Gadamer*), contemplând hermeneutica de la filosofia antică (Platon și Aristotel) până la filosofia hermeneutică a lui H-G. Gadamer sau din nou interpretate ca artă. Se aplică apoi „dezbaterea" asupra istoriei lui W. Dilthey și fenomenologia romantismului. Interesul nostru pentru această lucrare se conturează în dezbaterile hermeneutice ale lui Schleiermacher asupra limbajului. Inițial se determină hermeneutica limbajului în stilul autorului și divinația, însăaccentulesențialseimpuneînraportuldintreființășilimbăcaproblema principală a hermeneuticii în teoriile lui F. Schleirmacher, W. Dilthey, M. Heidegger și H-G. Gadamer. A. Noveanu întreprinde analiza hermeneuticii lui F. Schleirmacher din punctul lui de referință – limba și „reproșurile" lui H-G. Gadamer pentru reorientarea ontologiei hermeneutice de la limbaj la raportul hermeneuticii cu istoria. Însă, reeșind din postulatul lui F. Schleirmacher „Ființa ce poate fi înțeleasă este limba", se readuce la formularea întrebării: „Care este raportul ființei cu limba?" ca subiect vorbitor, având directivele și esența de găsire în rostire a sensului "ascuns" ce se extrage din discurs și care în ultimă instanță depinde de subiectivitatea hermeneutului (sau interpretatorului) [16]. Autoarea menționează valoarea interpretativă și înțelegerea incorectă în corelația raționamentului lui W. Dilthey, pe care îl revendică din contextul istoric de manifestare a individului, numindu-l „fapt singular", însă încadrat în întregul istoric de evenimente și fapte. În opinia noastră, această problemă hermeneutică e similară cu personalitatea (și umanitatea) singulară a lui C. Noica în hermeneutica modelului cultural, de desprindere a singularității lui europene din contextul multilateral și multifunctional al culturii din etapa data istorică. Încercăm să desprindem sensul „ascuns"

de Noica în arhitectura insuportabilă a ideologiei socialiste: cum ar fi redat acest model cultural C. Noica, fiind în parametrele ideologiei democratice de azi și a libertății cuvântului?

O altă contribuție, deloc de neglijat în contextul cercetării, ține de hermeneutica lui *Michel Foucault*, care în lucrarea „Hermeneutica subiectului" (cursul din 1981-1982) adordează tema: hermeneutica de sine sau Modelul preocupării de sine, menționând scopul esențial al filosofiei îngrijirea de suflet ca o misiune pentru întreaga perioadă de viață. Această datorie a îngrijirii de sine în opinia lui M. Foucault este „răgazul"/timpul petrecut pentru ocupația de sine, care în Grecia Antică a fost interpretată ca o datorie/tehnică/obligație fundamentală și un ansamblu de procedee. Însă acest procedeu poate fi apreciat și ca „a fi stăpân peste sine însuți, a exercita asupra ta însuți o dominație perfectă, a fi pe deplin independent, a fi complet „al tău însuți... Spune că sufletul nu va putea să se vadă pe sine decât, îndreptându-și privirea către un element de aceeași natură ca și el, mai exact, privind elementul care este de aceeași natură cu sufletul, întrecându-și, ațintindu-și privirea către însuși principiul care determină natura sufletului, adică spre gândire și spre cunoaștere" [17]. În cursul lui M. Foucault acest proces cuprinde cunoașterea de sine (tehnici din cultura greacă arhaică), adică a te îngriji de sine, înseamnă a te auto-cunoaște. Dar care este interdependența dintre cunoașterea de sine, preocuparea de sine și dinamica dintre ele? Se propune exemplul cu ochiul, care se privește pe sine: se reflectă în oglindă? În privirea altuia? Afirmația lui M. Foucault este negativă, considerând că cunoașterea de sine este posibilă doar prin îndreptarea spre un singur element, spre elementul divin. Elucidarea temei abordate se face în baza dialogurilor lui *Platon* și *Socrate*, când ochiul trebuie să se reflecte în ceva mai strălucitor ca sine, având la bază principiul îngrijirii de sine – cunoașterii de sine – principiul cunoașterii și al gândirii (Divinul), privindu-te într-un element de aceeași natură, însă mai perfect, mai deosebit, care nu poate fi decât Divinul și doar prin contactul și cunoașterea lui sufletul va fi înzestrat cu înțelepciune. Autorul menționat expune sumarul acestei teze, că doar prin realizarea acestui

principiu, sufletul va putea opune binele de rău, adevărul de neadevăr, va putea aprecia „lumea de jos”, că doar cunoscându-se pe sine, „va ști să guverneze și cetatea”. Această tematică este dezvăluită în mai multe raporturi: cu acțiunea politică, cu pedagogia, fiind probleme tipice în gândirea socratico-platonică. Putem atribui aceste raporturi la raportul Unu-Multiplu și corelația dintre I – D – G a lui C. Noica ca să argumentăm hermeneutica modelului cultural. Noi apreciem tematica îngrijirii de sine cu aplicare în domeniul pedagogiei insuficiente de „școlire” fără îngrigire de suflet din frageda tinerețe până la maturitate adâncă, adică procesul continuu de cunoaștere a adevărului. În final, are loc cunoașterea (descoperirea divinului în sine), care în l. rusă este mai exact „познание истины”.

Desigur, necesită să fie evidențiată succesiunea coerentă a problemelor de hermeneutică abordată de filosoful *Paul Ricoeur* în paradigma traducerii prin „modelul traducerii”, „modelul schimburilor de memorii”, „modelul iertării”: „Vrem doar să subliniem că traducerea este cel puțin una din practicile interpretative a căror elaborare teoretică o reprezuntă hermeneutica. ... Cuvântul este așa dar *arca* unde sunt păstrate lucrurile, arca oferind ospitalitate celor, ce sunt pe lume. ... Limbajul, așadar, ca mediere necesară, nu însă și ineluctabilă, între om și lume, ca acel ceva în care vede lumina zilei atât esența rostită sau esența exprimabilă a lucrurilor, cât și capacitatea ființei umane de a spune, ca inaugurare a unei vieți înzestrate cu sens, ... limbajul însuși nu există totuși în afara pluralității limbilor, înfățișându-se, sub forma unei disciplini dezarmante și iremediabile” [18]. În conținutul articolului accentuăm latura *cuvântul-logosul* în tangență cu modelul cultural. P. Ricoeur apreciază limba printr-un raport de găzduire-ospitalitate prin intermediul plăcerii de a găzdui în ospitalitatea limbajului celuilalt, apreciind diversitatea lumilor culturale prin intermediul traducerii ca o „paradigmă hermeneutică a medierii”. Autorul participă la publicarea de către UNESCO a volumului „Încotro se îndreaptă valorile”, însă P. Ricoeur face mai accesibilă întrebarea, redenumind-o „Pe ce drum merg valorile?”, atenționând confuziile și impasurile în această abordare

exprimate prin două diversificări: prima se expune în pluralitatea de culturi (diferite națiuni, limbi, religii), iar a doua dispune de un singur „orizont" – singularitatea umanității. Adică, singularitatea este exprimată prin categoria uman/inuman, dar și în pluralitate/multiplu manifestat în conglomeratul (ansamblul) oamenilor. P. Ricoeur definește noțiunea de intercultural, separând conceptul de „schimb cultural" de conceptele geopolitice, prezentând „harta culturală a lumii" prin radiațiile pornite dintr-un singur focar, identificate nu dintr-un stat-suveran, ci prin creativitatea și puterea de provocare a răspunsurilor în celelalte „focare". Astfel, P. Riceour aduce noutatea științifică, ce valorează pentru tema noastră: hermeneutica exprimată prin traducere, considerând-o criteriul intermediar dintre culturi în diversitatea lor și Unu – „unitatea umanității", abordând în susținerea acestei ipoteze trei idei. (1) Ideea de „identitate narativă", direcționată spre trecut prin specificul memoriei, „povestindu-și" istoria trăită. (2) Ideea „de promisiune" raportată spre viitor prin existențialismul de menținere a tezaurului acumulat. (3) Ideea „de orizont", considerând-o precauție, pentru identificarea valorilor din interiorul culturii date și „eșalonarea" lor. Metoda deductivă a lui P. Ricoeur definește posibilitatea de cercetare a unui *limbaj comun* pentru accesarea la moștenirile culturale și spirituale, actuală în secolul XX, însă nerealizabilă și până în prezent. C. Noica preeia hermeneutica limbajului în identificarea culturii românești [*Pagini despre sufletul românesc* (1944)*, Rostirea filosofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973) *, Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975)*, Sentimentul românesc al ființei* (1978)*, Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978)*, Cuvânt împreună despre rostirea românească* (1987)*, Întroducere la miracolul eminescian* (1992 - p. m.)], găsindu-și afinitatea cu filosoful francez în raporturile dintre culturi, pe care P. Ricoeur le consemnează ca consumul de doliu în procesul de povestire a unei culturi în altă cultură: „Este vorba de un concept pe care îl preiau de la psihanaliză: lucrarea memoriei nu este posibilă fără lucrarea doliului. Doar acest raport ce se instaurează între rememorare și pierdere înlesnește cunoașterea

reciprocă a culturilor. Lucrarea doliului nu poate să afecteze efortul de a povesti altfel istoriile vieții noastre, fie că sunt individuale sau colective, și în special, elementele fondatoare ale unei tradiți [19].

Întreprindem o incursiune asupra hermeneuticii raporturilor culturii din filosofia noicasienă a lui *Adrian Niță* din *Scrisori despre logica lui Hermes*, pe care o perindă prin interpretarea autorilor: *Ilie Pârvu* – afirmată ca o logică clasică; *Ion Ianoși* – confirmată prin individual încultură, undecontează*manifestareacreativității*idepersonalității*istorice*; *Ion Hirghiduș* – logica se interpretează ca un „*organon*" al ontologiei, dar și subordonată ontologiei; *Sorin Lavric* – în afirmația că C. Noica substituie termenii concept-judecată-silogism cu *holomer-krinamen-synalithism*; *AD Giulea* – interpretează logica lui Hermes ca „inventată șiprocesuală"; *Dragoș Popescu* – afirmălogicalui Hermescaohermeneutică în teoria spiritului. Cercetătorul A. Niță reflectă concepția lui C. Noica despre valorificarea culturii prin logică, abordând tema individualului – noțiune generalizată de concept, expusă ca criteriu în devenirea logică și a caracteristicii hermeneutice ca o reinterpretare a raportului dintre parte și întreg și deducerea diversității infinite a umanității la UNU. În consecința acestor interpretări de logică hermeneutică, de asemenea, și spre deosebire de logica „democratică" a lui Ares (zeu al războiului din civilizația greacă, fiul lui Zeus și Hera) cu caracteristici egalitare,A. Niță vine cu aprecierea personală a logicii lui Hermes noicasiene: „Logica lui Hermes este eminamente o logică aristorcratică. Deși metaforică, această expresie subliniază rolul privilegiat al individualului, statutul său nobil, natura sa unică. ... Logica aristocratică în cazul în care construiește uniforme, are grijă să le facă pe unele din bumbac și pe altele din fir de aur. ... este o logică a individualului excepțional" [20]. Această abordare novatorie și interesantă este expusă în lucrarea noastră în contextul raporturilor dintre culturi noicasiene.

Un alt excurs generalizat îl revendică *Ion Hanganu* în *Hermeneutica–miracolul cunoașterii umane* prin interpretarea noțiunilor din cuprinsul hermeneutic (biosfera, antroposfera) și expunerea părților

componente ale artosferei etimologic în succesiune istorico-științifică (agricultura, pictura, arta decorativă, sculptura, literatura, teatrul, arta cinematografică), grupându-le în euristica psiho-pedagogică complexă și interdisciplinară: filosofie, logică, psihologie, pedagogie. Autorul menționat definește multipla noțiune de hermeneutică ca exprimare orală/scrisă a gândirii: subiect, predicat, afirmație, negație, propoziție etc. în suportul acestor noțiuni de exprimare a modelului cultural noicasian și accesarea filosofiei eline a lui Aristotel prin *organonul* celor cinci componente. (1) Categoriile; (2) hermeneutica or exprimarea; (3) analitica primă or lingvistica gândirii și analitica secundă; (4) topica or tehnica dialogului în scopul convingerii succesate de actualizarea silogismelor lui Aristotel în figuri or patru *timpi* confirmată de premise majore și minore din care reese concluzia. Componența organonului include elementul important, căruia îi este consacrat acest studiu, anume hermeneutica: „*Hermeneutica* – provine de la termenul grecesc = explic, tălmăcesc, arta și teoria tălmăcirii textelor. Obiectul hermeneuticii constituie procesul tălmăcirii tabloului universal al lumii prin intermediul descifrării fondului lexical al limbii. Hermeneutica cuprinde toate sferele cunoașterii umane. Cosmosfera, antroposfera, sociosfera, scinetosfera, artosfera etc.” [21]. Această hermeneutică este confirmată de expunerea modelului noicasian cercetat la tema abordată și în opinia noastră este cea mai reușită definiție a hermeneuticii preluată de la P. Ricoeur a conceptului de transmitere prin cultură a „lucrării de doliu” și „îngrijirea de sine” – cultura prin singularitate a lui M. Foucault.

În contextul dat, C. Noica în „*Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*” demonstrează interdepentența filosofiei cu alte discipline și cercetările inovatorii ale lui R. Descartes și G. W. von Leibniz în alte domenii (fizică, medicină, matematică, inginerie etc.): „... deși mai sunt poate multe întinderi de acoperit – ci, dimpotrivă, prin răsfrângere, fie datorită sintezei, fie reflectând asupra-și oriunde s-ar întâlni activând, în planul științelor ca și în alte planuri de spiritualitate omenească” [22]. La fel cum Noica aprecia la începutul secolului XX enciclopedismul și aportul filosofilor (Descartes, Leibniz, Becon, Kant

cu 200 ani anterior) în dezvoltarea științelor, astfel valorificăm în acest studiu contribuția filosofului Noica la o sută de ani în lucrarea notificată mai sus pentru dezvoltarea filosofiei culturii în baza principiului continuității lui Leibniz și studiul metodologic al „lucrului în sine" kantian pentru abordarea conceptului de model cultural hermeneutic. C. Noica întreprinde o investigație de răstălmăcire hermeneutică în polemica concepțiilordespre Evul Mediuprinintermediulmetodeihermeneuticesub influența a două evenimente, ce determină practica de reînnoire a acestei metodologii: sub influența reformei protestantismului cu răsfrângere asupra creștinismului și transformărilor conceptuale din umanismul lingvistic cu transformare în clasicism. Subtilitatea hermeneutică a „unui subiect interpretant și a unui context sau moment cultural", adică geometria ideilor nu mai este neutră și indiferentă doctrinar, ci aplicată într-un anume context cultural la obiect; Rămâne analitică, asumându-și însă o anumită sensibilitate și un raționament stilistic, respectiv dezvoltă subtilitatea sugestivă a hermeneuticii ... ca teorie a comprehensiunii și o ipostază a filosofiei practice.

Sine dubio, o trecere în revistă a creației lui Noica de la *Mathesis sau bucuriile simple* (1934), în care interpretarea este un „proiect hermeneutic", o metodă de analiză a simbolurilor unei culturi în scopul dezvăluirii sensurilor lor ascunse până la ultima lucrare *Scrisori despre Logica lui Hermes* . Lucrări în care autorul și-a elaborat propria metodă de interpretare a fenomenelor culturale spirituale, care se situează la intercalarea dintre cele două culturi: cea istorică și cea geometrică bazată pe adevăr și rațiune științifică.

Conform opiniei lui *F. Lucaci* aceste două tipuri de culturi, denumite „modele culturale", „recuperează" valorile istorice în cultură conștiintizate filosofic pentru a nu le „pierde". În viziunea sa această lucrare (a lui C. Noica), în care logica este scopul metodologic științific al spiritului, firește și al celorlalte științe, și în care conceptul este „substanța logicii", o „formă culturlă", care constituie statornicirea culturală a omului; adică reflectă ipostaza corelativității Unu-Multiplu, numit holomer. Acest

concept are caracteristica hermeneutică, or, reflectă (întruchipează) metodica-metodologia de definire a legităților vieții culturale. Se expune accentuat funcția holomerului de a valorifica experiența existențială a omului până la creativitate, ceea ce constituie o consecutivitate dintre exteriorizare până la interiorizare. În așa mod, autorul F. Lucaci face o apreciere a filosofului C. Noica: „ ... originea filosofului ce a năzuit să creeze în realul limbii române idealul unei ființări exemplare. Indirect, acel răspuns sugerează un diagnostic de tip hermeneutic, respectiv și Noica suferea de todetită, maladia spirituală a perfecțiunii. ... El și-a asumat așadar o gândire de tip hermeneutic ... a încorporat comprehensiuni de sine și o critică a iluziilor generate în culturile de tip geometric și istoric" [23].

Remarcăm, deasemenea, capacitatea lui F. Lucaci care ilustrează în limbaj natural formulele de expresie a culturii noicasiene F(X), care sunt ipotezele principale în procesul de cunoaștere și (F(x)) sT. În confirmarea celor relatate autorul menționat conchide printr-un exercițiu hermeneutic iterdependența elementelor culturii istorice, în care caracteristicile culturale sunt întruchipate într-un anumit model cultural și presupune nu numai norme, obiceiuri, dar și abateri, excepții ca în cultura geometrică, apreciată ca un model de reguli și simboluri științifice de raționalitate a interpretării realității culturale. Așa dar, cultura geometrică în experiența istorică de reflectare a generalului este caracterizată de determinații. F. Lucaci constată proiectul lui C. Noica de constituire în cultura română a gândirii filosofice „în spiritul geometriei". Această poziție poate fi găsită în „*Pagini despre sufletul românesc*" despre tendința de statornicire a unei Românii actuale și debarasarea de „săteni ai istoriei". În specificul perioadei interbelice de contradicție între personalitățile politice și idei C. Noica intervine cu orientarea României către occidentalizare ca ideal (cultura geometrică) și ieșirea din cultura istorică determinată de destin și „accident".

Evidențiem că C. Noica expune polemica dintre cele două tipuri de cultură: geometrică – de forme și istorică – de conținut în *Mathesis*

sau bucuriile simple, ajungând la concluzia, că ambele se reduc la dialectică. În rezultat, „toată cultura” (teoreme, legi, estetică și religie) este trecerea de la personal („local”) la universal unde conceptele abstracte se statornicesc în știință și în „rosturile culturii”. Remarca lui Noica se distinge prin necesitatea de evoluție a culturii idealiste, formaliste (geometrie) ca reprezentant – Immanuel Kant – și apreciat ca promotor al culturii europene interpretate hermeneutic: „Căci avem convingerea aceasta că adevăratul sens al culturii noastre ... și adevărata soartă a omului trebuie să fie ridicole ... să facă uneori pe ceilalți să surâdă”, considerând această apreciere ca „cea mai înaltă înțelegere a sensului istoric” [24]. Încercăm să provocăm o întrebare retorică survenită din postulatul lui C. Noica, că creativitatea și ideile performante ale omenirii aparțin „omului sărac”, care se împotrivește bogățiilor joase prin acțiunea de apropiere a vieții de idee, prin procesul de simplificare, de schematizare bazat pe idee!

Referințe bibliografice:

1. Schleiermacher Fredrich D. E. Hermeneutica. București: Polirom, 2001, pp. 7-20.
2. Noica Constantin. Rostirea filosofică românească. București: Editura Științifică, 1970, pp. 6-7.
3. Noica Constantin. Modelulu cultural european. București: Humanitas, 1993, pp. 12-17.
4. Ibidem, pp. 58-62.
5. Schleiermacher Fredrich D. E. Hermeneutica. București: Polirom, 2001, pp. 21-45.
6. Ibidem, pp. 50-63.
7. Noica Constantin. Modelulu cultural european. București: Humanitas, 1993, pp. 83-85.
8. Schleiermacher Fredrich D. E. Hermeneutica. București: Polirom,

2001, pp. 22.

9. Noica Constantin. Modelulu cultural european. București: Humanitas, 1993, p. 92.
10. Râmbu Nicolae. Prelegeri de hermeneutică. București: Editura didactică și pedagogică, R. A., 1998, p. 3.
11. Ibidem, p. 8.
12. Dilthey Wilhelm. Geneza hermeneutică din fenomenologie și hermeneutică în scrieri de referință (traducere de Alexandru Boboc). Cluj-Napoca: Editura Tribuna, 2013, pp. 22-23.
13. Ibidem, pp. 26-31.
14. Ibidem, pp. 35-39.
15. Husserl Edmund. Criza științelor europene și fenomenologia transcendentală (traducere de Cristian Ferencz-Flatz). București: Humanitas, 2011, pp. 26-27.
16. Noveanu Alina. Arta interpretării. Dialogurile hermeneutice ale lui Hans-Georg Gadamer. Cluj-Napoca: Editura Grinta, 2010, pp. 148-184.
17. Foucault Michel. Hermeneutica subiectului. București: Polirom, 2004, pp. 77, 474.
18. Ricoeur Paul. Despre traducere. (Traducere de Magda Jeanrenaud). Iași: Polirom, 2005, pp. 136, 138-139.
19. Ibidem, pp. 127-132, 156.
20. Niță Adrian. Noica: o filosofie a individualității. București: Paideia, 2009, pp.27-28, 47.
21. Hanganu Ion. Hermeneutica – miracolul cunoașterii umane. Chișinău: Labirint, 2007, pp. 11, 79-88.
22. Noica Constantin. Concepte deschise în istoria filosofiei

la Descartes, Leibniz și Kant. București: Humanitas, 1995, p. 68.

23. Lucaci Florea. Întruchipări ale gândirii. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2020, p.18- 30.

24. Noica Constantin. Mathesis sau bucuriile simple. București: Humanitas, p. 28.